

**CARMINIS DE DEO QVOD DRACONTIVS SCRIPSIT
LIBRVM TERTIVM**

EX CODICE REHDIGERANO EMENDAUIT AC SUPPLEUIT

C. E. GLAESER.

P R A E F A T I O.

Multis fortasse mirum uidebitur, quid sit, quod huic commentationi ansam dederit, cum Philologorum non pauci eam litterarum Latinarum partem, quae a genuino fonte abhorret et Christianam fidem profitetur, refugiant atque aspernentur. Et illi quidem, si antiquitatem propter se cognoscendam sibi proponunt, recte statuere uidentur: uerum aliter statuendum est, si uniuersae rei litterariae ratione habita, omnium studiorum quasi decursum, quo humanum genus usque ad nostra tempora excultum est, contemplari et perspicere uolumus. Neque enim nobis licet, qui uitae communis participes sumus nec extra rerum nexum quasi in solitudine collocati, multorum saeculorum opera et labore neglecto, tantum illa tempora, quae Graecorum Romanorumque ingeniis illustrata sunt, respicere animoque amplecti. Quamquam autem uniuscuiusque interesse debet, qui homo non solum appellari, sed etiam uult esse, ut humanarum conditionum cognitionem sibi comparet, tamen multo magis hoc in eos cadit, quibus erudiri contingit. Hodieque ualet Terentianum illud:

Homo sum, et humani nihil a me alienum puto.

Eoque plus momenti apud nos nostra aetate illis uerbis uidetur tribuendum esse, quo intentius omnes, qui reuera eruditi sunt nec specioso doctrinae nomine aliorum oculos praestringentes inutilem atque inanem gloriam affectant, ad id incumbere debent, ut ueritas magis magisque cognoscatur, omniaque errorum genera perspiciantur et uidentur. Verum tamen ut ad rem ipsam aggrediamur, ab initio monendum est, eos scriptores, qui Latina quidem lingua utentes non Romane, sed Christiane locuti sunt, haudquaquam indignos esse, qui ab eruditis legantur. Magni enim momenti sunt ad intelligendam illam aetatem, qua antiquitas iam decrepita et quasi ruinam minitans alii aeuo cessura erat. Quod aeuum tanto maiore cum studio potissimum nobis perscrutandum est, quanto plus operae impenderi debet, ut omnium rerum, quibus animus noster imbutus est, fontes diligenter indagemus et cognoscamus. Neque iniuria affirmare mihi uideor, inter illos scriptores non ultimo loco habendum esse *Dracontium*, quippe qui sese nobis non modo Christianum praebeat sincerum et fidelem, sed etiam

ita comparatus sit, ut uel a Philologis non sine utilitate legi possit. Etenim haud facile alius poeta, qui Christianae religioni addictus fuit, reperiatur, qui illum uaria doctrinae copia superet. Totus enim multis locis ab antiquitate pendet, et scriptores uarii generis illi probe notos fuisse ex ipsius carmine luculenter apparet. Pauca uero sunt, quae de illo narrantur. Quisnam ille fuerit, omnino nescimus; Presbyterum Hispanum eum fuisse nonnulli tradiderunt, sed perperam. Duplex autem fama de eius aetate exstat. Isidorus enim Etym. lib. XII. cap. 2. dicit, Dracontium scripsisse *Athanagildo regnante* (qui Gothorum rex fuit in Hispania a. 553—568), quae tamen opinio a nemine, quod sciam, comprobata est, neque praeter alias causas, quae infra commemorabuntur, per se uerisimilis est, cum constet, Dracontii carmina ex parte circa a. 645. ab Eugenio Toletano, qui nominatur Secundus, correctâ et interpolata esse, id quod ille ipse in Epistola ad Chindasvinthum regem data testatur, cff. Arevali Proleg. p. 8. sqq. Vix enim credibile est, Dracontii carmen intra unum saeculum tantopere deprauatum et mutilatum esse, ut correctore et interpolatore opus fuisset. Altera uero sententia, quam vulgo receperunt, originem duxisse uidetur ex inscriptione quadam, quam *Sirmondus* in editione sua (Parisiis 1619. 8) carmini praefixit, quod *Satisfactio* inscribitur: in hac enim illud carmen *Theodosio Juniori Augusto* (408—450) dedicatum esse affirmatur. Quanquam autem illa inscriptio ab Arevalo, qui primus illud Dracontii carmen integrum edidit, plane reiicitur, tamen hic quoque de eadem Dracontii aetate cogitauit. Arevalus enim in codice Vaticano (ex Bibliotheca reginae Sueciae n. 508 aut 1267) inscriptionem inuenit hance: *Explicit Satisfactio Dracontii ad Gunthamundum regem Guandalorum dum esset in uinculis*. Hinc fecit Arevalus *Guntharium*, qui non ita ualde illustratus rebus egregie gestis a. 428. mortuus est, misereque se torquet, ut omnia ad hunc regem referat: uerum ex litterarum ductibus facillime erui potest ad *Gunthamundum*, quem alii nominant *Gondamundum*, qui intra annos 485—496. Vandalorum rex in Africa fuit. Quod si recte haec se habent, non sine ueri specie conici poterit, Dracontium propter fidem in uincula coniectum esse. Vandali enim erant Ariani, Dracontius, id quod ex carmine de Deo constat, Catholicus fuit. Saepius autem Vandalorum reges Catholicos in Africa uexauerunt, atque memoriae proditum est, idem factum esse regnante Gunthamundo. Dracontius igitur, ut sese ex miseria liberaret regique commendaret, illud carmen scripsit, neque dubium est, quin etiam carmen *de Deo* ab eodem in uinculis elaboratum sit, id quod ex parte illius carminis extrema satis superque comprobatur. Itaque statuendum est, Dracontium uixisse *ex eunte saeculo quinto* p. Chr. n. *non ineunte*, nec in Hispania eum scripsisse, sed in Africa, quae nonnullorum fuit sententia. Ad nostra tempora peruenerunt sub illius nomine duo carmina, quorum alterum inscriptum est *De Deo* siue uti antea nominabatur, *Hexaameron*, uersibus hexametris heroicis compositum: alterius inscriptio est *Satisfactio*, cuius iam supra mentionem fecimus: hoc elegiaco metro elaboratum est. Vtrumque carmen iam diu editum est (de editionibus cff. Arevali Proleg. cap. VI. pag. 43—50. de codicibus Cap. V. pag. 32—43. et Cap. VII. pag. 50—59), sed

iniquam fortunam experta sunt haec carmina: mutilata enim circumferebantur, id quod potissimum de priore carmine ualet, cuius tantum particula, pertinens ad librum primum (inde a uersu 116. usque ad finem), ante annum 1791. nota fuit. Hoc uero anno *Arevalus* tres libros ex *codice Vaticano* (Bibliothecae Vrbinatis n. 352) Romae primus edidit. Sed ut priorum editorum curas hoc loco omittamus, tantum abest, ut post *Arevalum**) *Dracontii* carmen commode legi possit, ut plurimis mendis deformatum sit. Quamquam enim codex Vaticanus, ex quo *Arevalus* *Dracontii* uersus usque ad illud tempus desideratos euulgauit, multo integrior est, quam omnes libri manu scripti, quos priores editores adhibuerunt, tamen ne ille quidem lacunis est uacuus et saepissime scripturam uitiosam exhibet. Quare iis, qui harum rerum curam gerunt, gratum fore existimo, si cum illis iam communicabo notitiam codicis cuiusdam, ad Bibliothecam *Rehdigeranam*, quae in hac urbe exstat, pertinentis, in quo *Dracontii* carmen, sicuti ab *Arevalo* publici iuris factum est, non solum permultis locis rectius scriptum est, quam in *codice Vaticano*, sed etiam multi uersus integri atque singulae uoces in illo reperiuntur, quae in *Vaticano codice* plane desunt. Hic codex *Rehdigeranus*, quem *Wachler* in libello „*Thomas Rehdiger und seine Büchersammlung*“ p. 40. descripsit, accuratius descriptus est in *Programmate Gymnasii Frederic.* anno 1839. edito pag. 2. Quod ad *Dracontii* carmen attinet, hoc loco plura addenda sunt. *Dracontii* enim nomen in *codice* omnino non legitur, sed *inscriptio* totius libri haec est: AVRELII AVGVSTINI DE DEO LI||BER INCIPIT FOELICITER: et ad libri calcem haec sunt: *Finis A. Augustini***): de quo nomine cff. *Arevali* *Proleg.* pag. 50 sqq. Hujus uero loci non est expendere, quid statuendum sit: praesertim cum equidem hanc litem dirimere nequeam, quam propter uirium infirmitatem *Theologis* diiudicandam relinquo. In *codicis* scriptura praeter corruptelas manifestas multa sunt, quae contra uulgarem rationem faciunt: plerumque enim in eo scriptum est *hyems, nymbus, sybila, lachrimae, harena, herebus, cohactus, prophanus*, contra orror: *sotius, patrilus, delitiae cottus* (= *coctus*), *guctur, uirectum, bracchium, coniunx, quicquid, nunquid, totiens, quotiens, temptare, condemnare, paena uel pena, paenituit, preceps, preda, preter* similia, contra *faemina, faelix, infaelix*: semper *quicunque, nunquam, saeculum uel saeclum, exultare, exequi, execrari, extingui* et similia. Vocabula saepe perperam aut confunduntur aut diuelluntur, omninoque apparet, *librarium*, a quo hic codex scriptus est, plane *litterarum ignarum* fuisse: quare raro *interpolationis* uestigia deprehenduntur. Hic illic tamen recentiore manu *correctiones* factae sunt, eae uero

*) *Carpzovii* editionem (*Helmstadii* 1794. 8.) comparare mihi non potui: sed *codices* ille non uidetur adhibuisse. Ceterum ex *Bährri* libro „*Geschichte der Röm. Litteratur*“ *Supplem. It. Abth.* § 29. p. 59—61. apparet, illum uirum ne *Arevali* quidem editionem, quae omnium est grauissima, inspexisse.

**) Similiter *codex Vaticanus* ap. *Arevalum*: *Augustini de Deo. Aurelii Augustini de Deo liber incipit feliciter*: ad calcem: *Finis. A Augustini de Deo*. Ex hac similitudine, nec non plurimis aliis indicis mihi quidem persuasum est, *codicem Vaticanum* et *Rehdigeranum* ex eodem fonte originem duxisse: qua de re infra sermo erit.

facillime cognoscuntur, cum atramenti color diuersus sit. Aetas codicis Rehdigerani accurate definiri non potest, uerum ultra saec. XIV. med. progredi non debemus, cum sit ille chartaceus. Quamquam autem magnum sit eius pretium, tamen fallatur, qui putet, illo libro adhibito in Dracontii uersibus nihil superesse, quod correctione egeat: contra multa restant, quae coniiciendo sananda, multa, quae ex alio et integriore libro supplenda sunt. Operae uero pretium uidetur facturus esse, qui diligenter excusserit, utrum hic codex Rehdigeranus et Vaticanus codex Areuali ex uno eodemque fonte repetendus sit necne: id quod mihi cum ex inscriptionibus, tum ex scripturis utriusque libri, quae maximam partem eadem sunt, effici uidetur. Cum tamen plures discrepantiae eaeque non leuis momenti inter utrumque librum intercedant, aut statuendum est, librarium, qui codicem Vaticanum descripsit, multo negligentius uersatum esse, aut codicem Rehdigeranum multis annis ante descriptum esse, quam codicem Vaticanum. Iam cum ea, quae Areualus Proleg. pag. 50. profert de *Federico Veterano Vrbinate*, qui a. 1481. illum codicem Vaticanum transcripsit, priori coniecturae non faueant, codex autem Rehdigeranus saeculo XIV. scriptus uideatur, alteram explicandi rationem amplecti est animus. Quae si recte disputata sunt, statim opinionem quandam subiiciam, quis fuerit ille fons, ex quo duo illi libri transcripti sint. Areualus enim Proleg. pag. 23. de codice quodam disserit *Bobiensi*, in quo *Dracontii liber* exaratus fuit: hic codex, qui in Catalogo commemoratur (cf. Muratori Antiqq. Italic. med. aevi pag. 818.) quem putant ad saec. X. pertinere, S. Columbano donatus est, atque idem uir plures uersus ex Dracontii carmine in sua scripta transtulit, quorum uersuum pars haudquaquam in iis legitur, quae uulgo ante Areualum edebantur. Cum autem nullus codex uetus sit notus, qui totum Dracontii carmen contineat, equidem illum codicem Bobiensem suspicor fontem esse codicis Vaticani et Rehdigerani: nam in Italia uterque scriptus est. Restat, ut adiiciam, in adnotationibus a me significari *V* = cd. Vaticanum, *R* = cd. Rehdigeranum.